

Veselin Vukotić

www.vukotic.cg.yu

Ekonomске slobode i nova razvojna paradigma

Ideja: Da li su ekonomske slobode put ka prosperitetu? Da li je to novo shvatanje razvoja?

Pozadina ideje: U novi ekonomski sistem u Crnoj Gori je upravo ugrađena ideja ekonomskih sloboda.

Novi koncept se zasniva na stimulanju preduzetništva i inovacija, usmjerena je na **razvoj**, a **ne na makroekonomsku stabilnost**. To je koncept preduzetničke umjesto distributivne ili socijalne ekonomije. Koncept otvorene, umjesto zatvorene ekonomije. Koncept koji ekonomski razvoj prevashodno vezuje za biznis i privatni kapital, a ne za državu, ni protekcionizam i državne kompanije. Ovo je koncept koji pokušava da se ekonomija Crne Gore što više globalizuje i postane organski dio globalne ekonomije.

Da li ovaj koncept odgovara Crnoj Gori i da li je vodi na put prosperiteta ili, kako ističu kritičari koncepta on vodi Crnu Goru u siromaštvo i izolaciju.

Radi izbjegavanja kvazi-političkih rasprava, potrebno je ove „alternative“ posmatrati u kontekstu megatrendova razvoja ekonomske prakse i ekonomske teorije danas u svijetu, posmatrati ih u kontekstu budućnosti koja je počela.

Šta su ekonomske slobode? Šta je ideja ekonomskih sloboda? **To je sloboda pojedinca da se bavi biznisom – (zaradom novca), kao i vjera da je biznis ključni faktor razvoja društva i bogatstva pojedinca.**

Ova ideja je u suprotnosti sa idejom njenih oponenta da je država, odnosno po njima nacionalna država ključni faktor razvoja društva.

Naše shvatanje ekonomskih sloboda polazi od transformacije nacionalne države. Koncept ekonomskih sloboda koji mi zastupamo traži transformaciju klasične uloge države kao vladara društva ka dijelu, doduše važnom, u društvu. **Za nas je društvo više od države i od toga polaze ekonomske slobode.** Ovo je suprotno od ideje da je država gospodar, vlasnik društva, odnosno da ona svakoga treba da obezbijedi: i pojedincu zaposlenje i platu, i kompaniji kupce i tržište,

Koji put izabrati na praktičnom nivou u Crnoj Gori?

Za mene su važne dvije činjenice:

- 1) Postojanje globalne ekonomije
- 2) Veličina i ekonomska snaga Crne Gore, odnosno 650.000 stanovnika i 2.5 milijardi EUR GDP-a

Da li u otvorenoj i globalizovanoj ekonomiji država može biti zatvorena i okrenuta sama sebi? Da li je veličina Crne Gore takva da ona može istovremeno biti zatvoren i konkurentan sistem?

Po meni, i jedna i druga činjenica upozoravaju na potrebu potpune otvorenosti Crne Gore! Otvorenost je u suštini ekonomskih sloboda!

Zašto je važna ideja ekonomskih sloboda?

Ekonomske slobode su most ka globalnoj ekonomiji; ka globalnoj pozornici; kako kaže K. Ohmai.

Mi treba da prihvatimo činjenicu da se globalizacija već dogodila. Pitanje za razumne nije **da** ili **ne** globalizacija, već što dolazi kao sljedeće? Bil Gejts ističe da se svijet mijenja svakih 10 godina. Kako se snaći i kako biti uspješan u tom svijetu vječnih i brzih promjena? Kako da u tom svijetu bude uspješan pojedinac, kompanija, nacija?

Šta u tom pogledu možemo naučiti od prošlosti, a šta od budućnosti koja je počela?

Lekcija i poruke prošlosti

Zašto su neke nacije bogate, a neke siromašne?

Napredak i razvoj traže inicijativu, a ona ne pada sa neba! Traži tehnološke pronalaskе i ljude i njihovo znanje. A inicijativa uvijek ima prepreke! Zemlje u kojima su te prepreke novim inicijativama otklanjane – danas su razvijene! Inicijative su vodile ka privatnoj svojini i jačanju institucija baziranih na privatnoj svojini. Privatna svojina je bila sredstvo za ograničavanje moći vladara i njihovog despotizma. Tamo gdje se slavio uspjeh – danas su razvijeni! Tamo gdje se slave neuspjeh i poraz – danas su nerazvijeni

Lekcije budućnosti

Četiri su važne megapromjene koje se dešavaju u današnjem svijetu, a koje su važne za shvatanje ideje ekonomskih sloboda:

- 1) Razvoj globalne ekonomije;
- 2) Slabljenje nacija – države;
- 3) Nova teorija ekonomije;
- 4) Novi pogled na svijet

Globalna ekonomija: Da li činjenica da je Zapad nastao i postao najrazvijeniji na bazi inovacija i tehnoloških pronalazaka, ulaganja u znanje i širenja tržišta važi i danas za pojedine zemlje?

Zar primjeri Irske i Finske to ne potvrđuju? I jedna i druga zemlja su krenule putem ulaganja u tehnologiju i znanje, odnosno u ljude! I jedna i druga su oslobodile snage preduzetništva i isto tako oslobodili se straha od stranaca i stranog kapitala. I jedna i druga zemlja su se oslobodile mita o značaju nacionalnog tržišta i razvile strategiju

razvoja domaćih kompanija na prodaji na tržištu izvan njihovih granica. Finska je čak uvela engleski kao zvanični jezik biznisa.

I jedna i druga zemlja su promijenile shtatešku viziju razvoja! Vizija je bila zasnovana na sigurnosti da iako su mali, mogu biti jaki na svjetskom tržištu. Odnosno, oni su svoje zemlje shvatili kao **platforme za biznis** sa ostatkom svijeta, a ne kao tvrđavu u okeanu globalne ekonomije.

Tako su postale dio globalne ekonomije.

Dva su bitna elementa globalne ekonomije:

1. Ona se odvija kroz mehanizam svjetskog tržišta koje povezuje i uvezuje svjetsku ekonomiju u jednu povezanu i kompletnu cjelinu.
2. Globalna ekonomija ukida granice odnosno ona stvara svijet bez granica. Danas granice ne postoje za komunikacije, kompanije, za kapital i za potrošače.

Globalna ekonomija i nacija-država: Globalna ekonomija je ekonomija koja ukida državne granice. Kako se ova promjena doživljava u našim glavama koje su čitavo shvatanje stvarnosti, posebno ekonomske, zasnovale na klasičnoj nacija-državi? Ekonomija kao nauka je bila vezana za nacija-državu i čak i dobila ime **politička ekonomija**.

Šta je ekonomska suština nacija-države?

- Zaštita domaće ekonomije. Za razvoj je važno prije svega nacionalno tržište, a ne svjetsko tržište. Tokovi uvoza i izvoza, kao veza sa svjetskim tržištem su pod kontrolom države. To je zatvorena ekonomija, odnosno zatvorena ekonomija je nastala i prije Kejsna. Nacije-države imaju simbole, nacionalnu teritoriju, svoju valutu i Centralnu banku koja štiti valutu i vojsku.
- Ključna ekonomska filozofija u nacija-državi je protekcionizam!

Što se dešava sa ovim ključnim elementima nacija-države kada se otvaraju granice? Čemu npr. granične kontrole u svijetu interneta? Da li je u novim uslovima nacija-država može zadržati jaku političku funkciju, ako znamo da se dio političkog suvereniteta prenosi izvan njenih granica? Da li bi država umjesto političke trebalo da postane ekonomska jedinica? Nezavisno od toga da bude **regija-država**, kako kaže Ohmai ili **kospomopolitska**, kako kaže Urlih Bek.

Jasan je trend da će globalna ekonomija umjesto političke države sve više tražiti ekonomsku državu! Ovo ima nezamislive posljedice po budući razvoj u ovom vijeku.

Globalna ekonomija i ekonomska teorija: Da li shvatanje ekonomije i vođenje ekonomske politike može ostati nepromijenjeno u uslovima postojanja globalne ekonomije i slabljenja nacija-države?

Da li mi, ekonomisti primjećujemo ovu pojavu? Da li mi ekonomisti više gledamo u živo srce ekonomije, u ono što se dešava oko nas i to proučavamo, ili smo mi više okrenuti poznatim učenjima iz prošlosti i kroz razne varijacije pokušavamo da njima objasnimo

sadašnju ekonomsku stvarnost? Da li smo se katkada zapitali: **Zašto su ti veliki ekonomisti tako mislili?**

Da li su oni veliki mislioci naše nauke zbog toga što su otkrili prirodne zakone ekonomije ili što su njihova misao i njihove ideje proizvod istorijskog okruženja, istorijskih okolnosti u kojima su živjeli? Ako je tako, da li teorija koja je važila u jednom okruženju važi i danas bez velikih nedostataka? Zar Smit nije govorio samo o fabrici, a ništa o uslužnm sektoru? David Rikardo je govorio o komparativnim prednostima u vremenu kada je njegova domovina Engleska bila velesila. Kejnsovo učenje o opštoj teoriji ekonomije je nastalo kao odgovor na Veliku ekonomsku krizu! Hajek i Mizes – odgovor na snagu države blagostanja!

Izuzetno je važno shvatiti da se promjenama okolnosti mijenjaju i teorije o ekonomiji!

Ako je ekonomska misao više evolutivna (prilagođena okolnostima) nego fizička (prirodni zakon), da li ljekovi stare ekonomije važe i danas?

Ako je globalna ekonomija realnost, da li onda klasična makroekonomija (Kejnsova makroekonomija) važi i danas? Da li je makroekonomska stabilnost, to će reći, odnos između zaposlenosti i inflacije ključni cilj ekonomske politike?

Dva su prilaza: (a) **ili da ostanemo u snu naših velikih ekonomskih mislilaca u prošlosti;** (b) **ili da otvorimo oči i tražimo srce ekonokije koja se dešava oko nas.**

Tehnologija je promijenila svijet. Bolje reći, primijenila je percepciju svijeta u kome živimo. To mijenja i ekonomiju. A ekonomija, odnosno ekonomsko okruženje je postojano koliko i meteorologija.

Globalna ekonomija i nov pogled na svijet: Danas smo još uvijek zarobljenici mehaničke paradigme koja je oblikovana otprilike prije 400 godine. Njeni utemeljivači su bili Frensis Bekon, Rene Dekart i Isak Njutn.

To je svijet uzroka-posljedice, determinizma i linearnosti, svijet vidljivog i materijalnog.

Međutim, istraživanje atomskog i subatomskog svijeta u 20. vijeku razotrkilo je neočekivanu ograničenost klasičnih ideja učinivši neophodnim radikalne revizije mnogih osnovnih pojmova.

Svijet je mnogo kompleksniji nego što ga je klasična fizika prikazivala. Kvantna fizika otkriva tu kompleksnost (Hajnzerberg, Bor).

Ali, šta se desilo sa nastankom kvantne fizike? Da li smo ušli u razumijevanje svijeta neodređenosti? Svijet haosa? Svijet anarhije? Da li postoji neka sličnost između svijeta kompleksne kvantne fizike i globalne ekonomije? Poznati istraživači globalne ekonomije daju potvrđan odgovor

Pitanje je: da li se možda globalna ekonomija, zbog sličnosti sa kvantnom mehanikom može nazvati i „kvantna ekonomija“?

Crna Gora između globalizacijskog šoka i globalne ekonomije - Vraćam se na početak teksta. Posmatrano u kontekstu izloženih megatrendova odnosno postojanja globalne ekonomije, koji razvojni put da odabere Crna Gora?

Da li je to put ekonomskih sloboda koje vode globalnoj ekonomiji ili treba da prihvatimo danas ponovo oživjelu protekcionističku filozofiju u Crnoj Gori? Da li je to put jačanja biznisa i vjera da se novac stvara samo u biznisu, ili je to vjera u državu kao proizvođača novca? Da li je to vjera da se novac zarađuje na tržištu ili je to vjera u donacije, stranu pomoć, inostrane fondove, zaduživanje, Svjetsku banku, evropske fondove? Da li je za nas važno tržište ili strana pomoć? Ispružena ruka koja traži je uvijek ispod ruke koja daje, kaže jedna afrička poslovice. Da li su za naš razvoj važni kvalitetni proizvodi i kvalitetne usluge koje se proizvode u Crnoj Gori, a prodaju i izvan Crne Gore ili ćemo prodavati crnogorske političke koncepte svijetu?

Da li ulaganje u znanje i istraživanja i transfer tehnologije koje se valorizuje na širem tržištu ili ulaganja u političare i birokratiju? Da li privatna svojina ili zadržavanje državno-partijske svojine?

Da li da se razvija otvorena ekonomija ili kako se zalažu neo-protekcionsiti zatvorena i kontrolisana? Kako da odgovorimo na izazove globalizacije: otvorenosću ili kako ističu neoprotekcionisti zatvaranjem i razvojem **jež-ekonomije**? Da li su protekcionisti u šoku jer s jedne strane u globalnoj ekonomiji bez granica nemaju mogućnosti da štite uvozno-izvozne tokove i finansijske tokove, a s druge strane imaju strah šta to oni mogu ponuditi na svjetskom tržištu? Globalna ekonomija izbacuje protekcionističku misao iz ležišta!

Sva ova pitanja treba razmatrati u kontekstu globalne ekonomije! Oni koji shvataju da je globalna ekonomija realnost i da je njeno odbijanje uzaludno oranje mora imaju jedan koncept razvoja Crne Gore. Oni koji smatraju da ta ekonomija ne postoji i koji su anti-globalisti imaju, bar na riječima, svoj koncept.

U tom kontekstu je važan je odnos prema ulozi i organizaciji države. U našem shvatanju država sve više treba da bude ekonomska jedinica, a sve manje politička. Šta je npr. uloga diplomatije, ako ne ekonomska? Globalna ekonomija ukida granice. Model nacija-države, odnosno političke države podrazumijeva granice. Nacionalna država gubi moć! Nastaje jedna nova moć: **moć globalne ekonomije**, odnosno **moć tržišta (kapitala)**! To je nevidljiva moć i moć koja nikoga ne prisiljava! To je moć bez prisile! Ako hoćeš, ukidaj granice i stvaraj uslove da kapital dođe i da se zadrži! Ako nećeš, kapital ide drugdje! Zemlja koju budu zaobilazili investitori osuđena je na zaostajanje! Da li je to povećanje budžetske potrošnje u Crnoj Gori neka snaga za privlačenje kapitala? Da li je Crnoj Gori zaista potrebno oko 40.000, a biće ih više, ljudi koji primaju platu iz poreza?

Mi smo predlagali koncept mikro-države, ekonomsko i razvojno organizovane države koja bi podstakla razvoj jednog otvorenog i na znanju zasnovanog društva i dali smo alternativu sadašnjem političkog sistemu u Crnoj Gori – uvođenje predsjedničkog sistema i još neke izmjene.

Koncept pokušava da bude u skladu s vizijom uključivanja Crne Goreu tokove globalne ekonomije. Ali, ko nema znanja i osjećaja za principe globalne ekonomije, teško da je mogao razumjeti koncept mikrodržave.

Sve je to shvaćeno u kontekstu mehaničke paradigme i mehaničkog pogleda na svijet, pa je mikro shvaćeno kao nešto nedostojno za visoke Crnogorce! Ali, da je snaga u **visini i težini**, atomska bomba bi se morala zvati drugačije!

Ipak, jedna nova ekonomska misao koja nastaje u Crnoj Gori, vjerovatno će uticati na dalje tokove u načinu razmišljanja. Zapravo, od samog početka tranzicije smo shvatili da su mnogi problemi sa kojima živimo novi i da se ne mogu rješavati receptima starih ekonomskih teorija. Ne postoje recepti, pogotovu ne - u svijetu kompleksnosti i međuzavisnosti, svijetu nove tehnologije i znanja, u svijetu kada paradigma zasnovana na **fizici** ustupa mjesto jednoj **novoj paradigmi**, zasnovanoj na **biologiji**, odnosno taj prelaz od determinizma koji proizilazi iz zakona fizike u neodređenost i neizvjesnost evolucije i razvoju nove ekonomske teorije. Traži se novi pristup ekonomiji i na teorijskom i na praktičnom nivou! Mi smo možda jedina struka u Crnoj Gori koja je tim putem krenula od samog početka tranzicije. Možda smo zato i najviše na udaru kritike.